

Andor Anna Klára

„Felvettek bennünket filmre is és távolbalátásra...”¹ A Gyöngyösbokréta-album mint a bokrétás parasztok vizuális megnyilvánulása

„Mert csakugyan, minek is esetleg elhanyagolni azokat az újsághíreket, képeket, más egyéb nyomtatott, írott, olyan emlékeket, amelyek a bokrétára vonatkoznak.”²

A Gyöngyösbokréta-mozgalom a harmincas-negyvenes évek Magyarországnak népi kultúrát vidéki parasztszervezetek által közvetítő mozgalma volt, amely gazdag vizuális reprezentációval rendelkezett. Milyen viszonyban álltak a népszokásokat bemutató vidéki parasztok a róluk készült fotográfiákkal, rajzokkal, festményekkel? Hogyan használták fel ezeket, és milyen formán volt lehetőségük ezeken keresztül önmagukat reprezentálni? A tanulmány ezekre a kérdésekre keresi a választ az 1940-ben készült Gyöngyösbokréta-album elemzése által.

Bevezetés: A Gyöngyösbokréta és ábrázolásai

A két világháború közötti időszak népi-kulturális mozgalma, a Gyöngyösbokréta (1931–1948) kutatása során az írott források mellett nagyarányban lelhetők fel vizuális források is. A Gyöngyösbokréta a népszokások, népi játékok és táncok parasztok általi, idegenforgalmi célú bemutatását tűzte ki céljául, a pár év alatt kiépülő mozgalom azonban ennél sokkal szélesebb körű tevékenységgel, intézményrendszerrel, támogatói hálózattal rendelkezett.³ A kezdetben bizonytalan talajnak tűnő néphagyomány-bemutatók sikerei után hamar – értelmiségiek vezette helyi fiókszervezetekből álló – országos szervezet jött létre – Paulini Béla író vezetésével – a néphagyományok ápolására, s mind belföldön, mind külföldön a magyar kultúra követeként jelentek meg a falusi, még élő vagy letűnőben lévő néphagyományokat bemutató parasztszervezetek. A Gyöngyösbokréta politikai és nemzetépítésben betöltött szerepét felismerve a kormány támogatását élvezhette

¹ *Bokrétások Lapja* 1936. (3.) 7–8. 4.

² *Bokrétások Lapja* 1939. (6.) 3. 4.

³ A mozgalomról ld.: Dóka–Molnár (szerk.) 2011; Dóka: 2011; Andor 2020: 5–28.

a mozgalom, hiszen a parasztok által bemutatott népszokások alkalmasnak tűntek arra, hogy nemzeti hagyományokat teremtsenek belőlük, a népviseletek elindították a két világháború közötti időszak magyaros divatjának kialakulását, és a határon túli magyarokkal való összetartozást is erősítette a mozgalom, amely így a nemzeti összetartozás, a falu-város, a különböző társadalmi rétegek találkozásának jelképévé vált. Olyan egyértelmű képi megjelenítések, mint a – népviseleteken, népipari munkákon látható – népi motívumok mellett a mozgalom képes folyóiratai, a sajtó, az országimázs-építésre szánt propagandakiadványok is értékes adalékai a mozgalomról szóló írásos dokumentumoknak. A Gyöngyösbokréta-előadásokhoz készült díszletek, a grafikák és festőművészek által készített rajzok és festmények és az ezekből már a korban megnyílt kiállítások is segítenek bemutatni, hogy mit gondoltak, hogyan ábrázolták a népi kultúrát és magát a népet a korszakban. Ezzel egy időben folyt a néprajzi fotózás/filmezés is, amely szintén érintette a mozgalmat. A filmfelvételek mind a tánc kutatások, mind pedig a propagandára és a kulturális diplomáciai kapcsolatokra vonatkozó történeti kutatások elengedhetetlen forrásai. A karikatúrákon, reklámokban is megjelenő ábrázolások pedig a mozgalom népszerűségéről, azok megítéléséről árulkodnak. A képek és egyéb vizuális források sokfélesége és hitelessége azonban már a korban is vitákat keltett, a népről, a vidéki életről festett hamis képpel vádolták a mozgalmat. A konferencián a vizuális forrásokat elemezve igyekeztem bemutatni, milyen képet igyekeztek láttatni a Gyöngyösbokrétán keresztül Magyarországról, a magyar népről és népi kultúráról mind belföldre, mind a külföld felé. S miközben a különböző aktorok különböző szinteken és különböző médiumokon (maga a mozgalom is egy ezek közül) keresztül igyekeztek kialakítani ezt az imázst, maguk a bokrétás parasztok is különböző viszonyba kerültek e megjelenítésekkel: szereplői, birtoklói, követői, fogyasztói lettek ezeknek a képeknek, grafikáknak, képes sajtónak, karikatúráknak stb. A jelen tanulmányban azt mutatom be, hogy milyen kapcsolata volt egy-egy kistelepülés bokrétásainak a róluk megjelent képekkel, hogyan hatott ez mindennapi életükre, és milyen lehetőségük volt maguknak a vizuális kifejezésre. Ezen utóbbi kérdések körüljárására egy, a mozgalom történetében nagyon fontos, ám eddig kevés említést kapott emlékkönyv bemutatására és elemzésére vállalkozom.

A Gyöngyösbokréta-album

A Gyöngyösbokrétáról megfogalmazott kritikák gyakran utalnak arra, hogy rossz hatással van a falusiakra a hirtelen megnövekedett idegenforgalom s az is, hogy képeket készítenek róluk: „Az ilyen lány tudja, hogy kuriozitás ő, sokat ült modellt a festőknek, akik százféle színben és modorban festették le és talán azt is

tudja, hogy képével néha találkozni lehet a Vilmos császár út vagy Károly körút képkirakataiban”⁴ – Szabó Zoltán a *Cifra nyomorúság* című 1938-as művében éles kritikával illeti a parasztok fényképezésének jelenségét. Fogarasi Klára fotótörténész kutatásaiból kiderül, hogy a 20. század elején a hagyományos paraszti kultúrában a fényképkészíttetés komoly és ünnepi alkalom volt, ami az élet legfontosabb eseményeihez (jegyesség, házasságkötés, gyermekszületés) kötődött. „Az ünnepi ruhával, méltóságteljes tartással, az arc rendezettségével élethelyzet, életideál, társadalmi és erkölcsi normarendszer sűrítődött a képbe – ez a korai paraszti fotók jellegzetessége.”⁵ Ebbe hoz jelentős változást a világháború utáni népi kultúra felé fordulás, ennek megörökítése, s végül a Gyöngyösbokréta, amelyről igen sok fénykép készült, ám a néprajzosok nem – ahogyan az előbb idézett népi írók sem – pártolták azt, mondván, nem lehet „beállítani és megrendezni” a népi kultúrát.⁶

A műteremben készített, beállított fotókon túl tehát merőben új beállításokból, alkalmakon készültek fotók, festmények, grafikák és filmek a parasztokról.⁷ A bokrétások esetében a csoportképek, a fellépésekről készült fotók tovább bővítették a palettát, s a bokrétásokról készült képek is bekerültek otthonaikban a családi fényképek közé. Továbbá a mozgalom folyóirataiban (*Bokrétások Lapja*, *Hagyomány Szava*) és a napilapokban is találkozni lehetett a róluk készült fényképekkel, amelyeket több esetben mind a vezetők, mind pedig a helyi bokrétások őriztek. A fényképek számukra azonban teljesen más funkciót tölthettek be, mint azok számára, akik készítették, s ebből adódóan a felhasználási terület is korlátozódott. A fényképek tehát a rendelkezésükre álltak, ám főképp csak a saját magukról készült képek, s maguk a parasztok nem tudtak például bizonyítékként képeket mutatni olyan esetekben, amikor egy-egy népszokás hitelességét kérdőjelezték meg. Ilyen eset, hogy 1943-ban az üvegtánc mint (nem felújított) tánc létezését kérdőjelezték meg tudományos szempontból, s a bokrétásoknak és a zenészeknek interjú keretében kellett bizonyítaniuk, hogy már évtizedekkel ezelőtt is létezett e tánc.⁸ Bezzeg, ha lett volna egy fényképük erről! – mondhatnánk ma könnyen, hiszen a fénykép a hiteles ábrázolást jelentette,⁹ ám a korszakban a bokrétásokról készített képeket sem tartották sokszor hitelesnek, a már említett beállított képek miatt. S hogy milyen képeket birtokoltak, mit tekintettek és tudtak felhasználni vizuális reprezentációként magukról, településükről és a helyi

⁴ Szabó 1938: 3.

⁵ Karácsony 2017: 3–4.

⁶ Karácsony 2017: 3–4.

⁷ Vö.: Fejős (szerk.): 2004; Granasztói 2018; Dóka 2022: 279–320; Csorba 2023.

⁸ Padányi Gulyás 1943: 1.

⁹ S. Balog 2009: 8.

bokrétás csoportról, azt az említett Gyöngyösbokréta-album bemutatása által igyekszem szemléltetni.

Az emlékalbumot 1940-ben adták át Paulini Bélának, a Gyöngyösbokréta-mozgalom alapítójának a mozgalom tizedik évfordulója alkalmából. Az Országos Magyar Bokréta Szövetség 1940. augusztus 19-én tartotta ünnepi közgyűlését a pesti Vigadó nagytermében, néhány sorban essen szó erről az eseményről, amely kontextusba helyezi magát az albumot is. Az eseményen huszonkét bokrétás település tagjai mellett részt vett „József Ferenc főherceg és Anna főhercegasszony, Varga József iparügyi és kereskedelemügyi miniszter és felesége, dr. Zsindely Ferencné, Hóman Bálint kultuszminiszter képviselőjében Fáy István államtitkár, dr. Karafiáth Jenő főpolgármester, Némethy Károly kormányfőtanácsos, tanácsnok, Szeder János orsz. gyűl. képvis., a Move elnöke, Szilády Zoltán ny. múzeumigazgató”. De részt vett Glatz Oszkár festő, dr. Bartucz Lajos múzeumigazgató, vitéz dr. Haász Aladár minisztériumi osztályfőnök, dr. Czakó Elemér nyugalmazott államtitkár, Soldos Béla főispán, dr. Markos Béla igazgató és dr. Gönyey Sándor múzeumi őr is. A termet nemzeti színű zászlókkal és a székesfőváros lobogóival díszítették fel, az emelvény mögött álltak az egyes falvak bokrétáinak zászlóhordozói. A közgyűlésen mindenki díszmagyarban jelent meg. A jubileumi közgyűlésen a visszacsatolt Felvidék és Kárpátalja bokrétásai is képviseltették magukat. A megjelenteket Szendy Károly polgármester üdvözölte, ezután következett a jubileumi ünnepség fénypontja, gróf Teleki Pál miniszterelnök beszéde:

„Úgy jöttem ide, mint szövetségesekhez, azért mert a legfőbb dolgunk mindnyájunknak az, hogy a magyar lelket tartsuk meg ebben a nemzetben. Tanítsuk meg magyarul gondolkozni, nem koldusként járni a világot, hanem a maga lábán járni, magyarul beszélni, magyarul nótázni, magyarul táncolni. Mert aki ezt teszi, az magyarul is gondolkodik. Azért jöttem ide, mert az embernek a szíve is örül, ha igaz magyar dolgot lát, lélekből való magyart. És azért is jöttem ide, hogy a falu népének megköszönjem, hogy feljár ide Budapestre, megtanítani az embereket magyar dolgokra. Remélem, hogy senki sem lát csak látványosságot ebben, hanem ellenkezőleg, azt, ami a lényeg. Azt látják benne, ami igazán: magyar dolgot. És talán a bokrétások is elvisznek haza magukkal valamit, azt, hogy magyarok vagyunk, és magyarul kell gondolkodni odahaza is. Eljöttem megköszönni nem csak az idei látogatásukat, hanem az eddigieket, és az ezentúl valókat is, igaz magyar szívvel és igaz magyar örömmel.”¹⁰

¹⁰ *Hagyomány Szava* 1940. (1.) 1. 9. 1.

A beszédek után következett az ajándékok átadása Paulini Bélának: Várallyay Gyula, a mezőkövesdi bokréta vezetője márványba foglalt emléklappal kedveskedett Paulininek, Happ József, a karádi bokréta vezetője emlékkönyvet ajándékozott a mozgalom megindítójának.¹¹ Glatz Oszkár festőművész pedig Paulini Béla arcképét festette meg és ajándékozta a mozgalom első emberének.¹² Az esemény volumenét és jelentőségét bizonyítják a résztvevők és a Teleki-beszéd, illetve az is, hogy a hazai sajtóban is számos cikk jelent meg róla.¹³ A tízéves ünnepségről szóló újságcikkek nagy része szintén kiemeli a Paulini Bélának átadott ajándékok között az emlékkötetet, a *Függetlenség* arra is felhívta a figyelmet, hogy „emlékkönyvet is nyújtottak át neki, amelyet a bokrétások rajzai és írásai díszítenek”.¹⁴

S habár a jubileumi eseményről szóló tudósítások közül sok megemlíti a Paulini Bélának készített ajándékok között az emlékalbumot, annak elkészítéséről meglehetősen kevés információ áll rendelkezésre. Míg az előzőekben említett újságok megemlítik, hogy az albumot a karádi bokrétavezető adta át, a mozgalom folyóiratából, a *Hagyomány Szavából* azt is megtudhatjuk, hogy az emlékkönyv bekötési táblája karádi hímzés.¹⁵

Happ József (1885–1980) 1904-től ötvenegy évig volt tanító Karádon. Tanítóként aktívan vezette a helyi kulturális életet: gyűjtötte a környékbeli szokásokat és táncokat, sikerrel szervezte meg és vezette a helyi bokrétacsoportot. Az ő ötlete alapján állítottak 1924-ben elődénak, a 19 éves korától a településen tanító Gárdonyi Gézának emléktáblát a településen, valamint ő szervezte Karád 800 éves fennállásának ünnepségét is 1934-ben, melyhez Kodály Zoltánt kérte meg, hogy a – Kodály és tanítványai által – Karádon gyűjtött dalokból komponáljon kórusművet.¹⁶ A karádi bokréta tagjai Cannes-ban, Brüsszelben és Bécsben is szerepeltek, így Karád azon csoportok egyike volt, akik a legtöbbet jártak külföldön. (Brüsszelben csak a karádi csoport szerepelt, míg máshol általában több település csoportjából pár szereplő, hogy minél többféle táncot, szokást mutassanak be

¹¹ *Délmagyarország* 1940. augusztus 20. 2.

¹² *Hagyomány Szava* 1940. (1.) 1. 9. 2.

¹³ *Magyar Jövő* 1940. augusztus 20. 3.

¹⁴ *Függetlenség* 1940. augusztus 20. 6.

¹⁵ *Hagyomány Szava* 1940. (1.) 1. 9. 2.

¹⁶ 'Happ József' szócikk. In: Szeghalmy 1939: 732; *Somogyi Ujság* 1924. június 7. 1.; Herk 1985: 166–168; Szapudi 1996; Happ: 2017; Kocsis 2018; Karád honlapja; Vikár 1987: 171–182; *Somogyi Ujság* 1934. augusztus 25. 1.; Móser 2011: 110; *Somogyi Néplap* 1980. augusztus 14. 9.

külföldön.)¹⁷ Nem véletlen tehát, hogy Happ vetette fel az emlékalbum ötletét, hiszen jó kapcsolatban állt Paulinival, illetve hálás volt bokrétásai nevében is. Horváth Péter, a vitnyédi bokrétavezető – fia számára továbbadott – emlékeiből kiderül, hogy az ötlet valóban a karádi vezetőtől származott, de Volly István (1907–1992) néprajz- és zenekutató,¹⁸ a Gyöngyösbokréta-mozgalom támogatója volt az, aki a kötet megvalósulását elindította. Volly Horváth Péternek mint bokrétavezetőnek írt egy levelezőlapot az emlékkötet megalkotásának ötletéről, s e levélben kérte meg a helyi tanítót, hogy készítsen egy pároldalas bemutatkozást a vitnyédi bokrétáról. A levelezőlap a család tulajdonában lévő más értékes dokumentumokkal együtt a tanító és felesége költözésekor eltűnt. A vitnyédi bokréta vezetője levelezőlapon keresztül elfogadta a felkérést, miután körülbelül két hét múlva meg is kapta a kötetet. Horváth Péter visszaemlékezéseiből arra következtethetünk, hogy az 1940-ben létező összes bokréta vezetőjének elküldték a felkérést, és ezek közül akik visszaigazolták, azok szerepelnek a kötetben.¹⁹

A méretes (50 x 30 cm-es), 106 oldalas kötetben összesen huszonhét település bokrétacsoportja szerepel megalakulás szerinti sorrendben.²⁰ 1940-ig hetvenöt bokréta csatlakozott a mozgalomhoz, ám arra nincs pontos adat, hogy hányan maradtak aktívak erre az esztendőre, nagyságrendileg 50-60 csoport volt aktív ebben az évben, így körülbelül az aktív bokrétások fele hagyott nyomot az emlékkönyvben.

Az album formátuma emlékkönyv, s ez a forma nem volt ismeretlen sem a korszakban, sem a bokrétások számára. Maga Paulini is emlékkönyvekben gyűjtötte a Gyöngyösbokrétáról – sőt már az annak előzményeként tekinthető csákváriakkal előadott Földműves Játékszínről, valamint az 1938-as Csupajátékról – szóló híreket, képeket, amelyeket dátummal és kezdetben színes ragasztásokkal díszített.²¹ Paulini ezek által az albumok által jól dokumentálta a mozgalom történéseit, amelyek máshol nem található cikkeket, meghívókat, rajzokat stb. tartalmaznak. A dokumentálásra a helyi bokrétavezetőket is ösztönözte. A *Bokrétások Lapja* hasábjain 1939-ben *Egy mintaszerű emlékkönyv* című cikkben

¹⁷ *Somogyi Újság* 1939. május 10. 3.; *Bokrétások Lapja* 1939. (6.) 4. 1.; *Bokrétások Lapja* 1939. (6.) 5. 1.; *Bokrétások Lapja* 1939. (6.) 6. 1.; *Bokrétások Lapja* 1940. (7.) 4. 2.; *Hagyomány Szava* 1942. (3.) 6. 1–2.

¹⁸ 'Volly István' szócikk.

¹⁹ Interjú és levélváltás Horváth Kamillussal, Horváth Péter vitnyédi bokrétavezető fiával 2023. április 11. A szerző birtokában.

²⁰ Bocsárlapujtó (ma: Karancslapujtó), Boldog, Öcsény, Nagyálló, Koppánszántó, Szany, Galambok, Homokmégy, Szeremle, Szakmár, Csurgónagymarton, Derecske, Galgahévíz, Mikóháza, Sióagárd, Tard, Tápe, Vitnyéd, Atkár, Karád, Perenye, Maconka, Szatmárökölítő, Bart, Galgamácsa, Kéménd, Nagyhind.

²¹ OSZMI HGY34. A Magyar Bokréta Története 1–10.

a nagybaracskai bokkrétát vezető tanító bokkrétás emlékkönyvét mutatta be mint jó példát:

„[...] hét esztendő története benne, az újságkivágásokon, képeken kívül még egy-egy, a bokréta szempontjából úgy látszik érdekes levél is, meghívás, vagy köszönőlevél, az egész együtt feltétlenül érdekes még a távolabb állónak is, de különösen nekünk, bokkrétásoknak. S ami nagyon meglepő, szinte vastag a kötet, az ember el sem hinné, hogy egyetlen bokkrétának, ekkora a története. Pedig ekkora és ilyen kedves, sőt az esztendők múlásával egyre kedvesebb. Meg kell csinálni az emlékkönyveket mindenhol, hiszen itt-ott egy-egy emléket beragasztani még csak nem is fáradság. És – egyszer utóbb talán érdemes olyan bekötési táblát csináltatni az emlékkönyvnek, ami helyben készült szöttekből készült, vagy amit más helybeli kézimunka díszít.”²²

Az emlékkönyvnek tehát hagyománya volt a bokkrétások körében is, s Paulini elképzelései az általa kapott közös albumban is megvalósultak. Fedőlapja, ahogy már említésre került, karádi hímzéssel lett befedve, a karádi motívumok közepén hímzett tízes szám emlékeztet az évfordulóra. A kötet első két oldalán rajzban és írásban örökítik meg Paulini Bélát, a mozgalom vezetőjét. A rajzban, amelynek alkotója eddig ismeretlen, igen sok szimbolikus ábrázolás van. Paulini alakja egyszerű, mégis számos utalás olvasható ki belőle: a bajusz Paulini védjegyévé vált, amely a bokkrétás időkben lett ismertetője.²³ Egy cikk ki is emeli ezt: „Ahogy táncok, énekek, népszokások, viselet feltámasztására megcsinálták a legkülönb magyar intézmények egyikét, a Gyöngyösbokkrétát, amely a remek városi vezető, igazán pesti Paulini bátyám orra alá is igen jó magyar bajuszt nevelt (ami csak külső jele a remek belső elmagyarosodásnak).”²⁴ Ehhez társul a zsinóros magyar ruha, amely Paulini esetében annak jelképe, hogy a mozgalom vezetője az értelmiség körében – saját példája által – kívánja elterjeszteni a magyaros divatot. Évekkel később a mozgalom egyik fontos eredményeként ír a magyaros öltözködés divattá válásáról.²⁵ A pipa, amely már a Gyöngyösbokréta előtti időkben is védjegyévé vált az írónak, s a pipafüstben látható kilenc táncos szintén szimbólumként jelenik meg: a különböző vidékek eltérő táncait és szokásait is igyekszik bemutatni, így láthatunk különböző fogásmódban páros táncosokat. Ezenfelül egy-egy női szereplő szokásokat mutatva kerül ábrázolásra, míg egyikük gyümölcsökkel telt teknővel a fején szüreti

²² *Bokkrétások Lapja* 1939. (6.) 3. 4.

²³ *Bokkrétások Lapja* 1934. (1.) 2. 11.

²⁴ *Pesti Napló* 1938. április 1. 7.

²⁵ Paulini 1935: 5; *Bokkrétások Lapja* 1938. (5.) 1–3. 5; Paulini 1939: 1–2.

IV. FÉNYKÉPALBUMOK, FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYEK

szokásokat mutat be, a másik pedig rokkával a kezében fonójelenetet ad elő. A rajz kilenc szereplőjének népviselete is a magyar népművészet sokszínűségét igyekszik reprezentálni. Nem csupán a szoknyák formája és díszítése, de a lábbelik, a női és férfi fejfedők és azok díszai is illusztrálják a népviseletek sokféleségét. Mind a férfi, mind a női felsőruházat is egy-egy különböző tájegységet, települést szimbolizál, amelyek a Gyöngyösbokrétában szerepeltek.

1. kép

A kötet formája kötött, jól látható, hogy minden település négy-négy oldallal rendelkezett. Volly István a kötet elküldésekor egy cédulán írta meg, hogy mely oldalakat használhatják az adott települések bokrétájuk bemutatására, amit a települések vezetői be is tartottak.²⁶ Ezek az oldalak a következőket tartalmazzák: az első oldalon a település, valamint a bokrétavezető neve, a megalakulás ideje és a település által felsorolt szokások megnevezése szerepel, s általában a település népművészetére jellemző népi motívumok (virágminták, hímzések vagy szövések mintái), figurák, esetleg egyéb szimbólumok (pl. őshonos vagy címerállatok, esetleg a bokréta által előadott szokásra utaló rajzok) veszik ezeket körül. A gazdagon dekorált kezdőoldalakon értékes információkat találunk a képi ábrázolásokon túl is, hiszen itt maguk a bokréták (és vezetőik) mutatták be bokrétacsoportjuk történetét, emellett a saját információikat tartalmazza a megalakulásról. A Gyöngyösbokrétáról szóló, első nagy áttekintő munkát Pálfi Csaba (1928–1983)

²⁶ Interjú és levélváltás Horváth Kamillussal, Horváth Péter vitnyédi bokrétavezető fiával 2023. április 11. A szerző birtokában.

táncos-koreográfus²⁷ írta az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végzett doktori tanulmányai zárásaként. A disszertáció egy részéből tanulmány jelent meg 1970-ben a *Táncstudományi Tanulmányok* című szakmai lapban. Habár Pálfi bizonyíthatóan találkozhatott a Táncszövetség Archívumában őrzött dokumentummal,²⁸ munkájában – amely a mozgalom történetének elsődleges hivatkozási alapja – az emlékalbumban szereplő települések bokkrétáinak megalakulási időpontja néhány esetben nem egyezik az albumban találhatóakkal.²⁹ Pálfi valószínűleg az alapján adta meg az egyes település bokkrétáinak megalakulási időpontját, hogy mikor szerepeltek először a budapesti Gyöngyösbokréta-előadásokon, az albumból azonban látszik, hogy ez nem egyezik meg a valós megalakulási évszámmal, a települések valószínűleg az alapító okiratukban szereplő évszámot írták az albumba.³⁰ Emellett az első oldal tanúskodik arról is, hogy milyen hagyományokat őriztek, mit tekintettek helyi sajátos szokásnak, táncnak.

2. kép

A második oldalon a bokkréták névsorai találhatók. Hogy miért is a többes szám egy-egy bokréta esetében? 1940-ben a legtöbb bokréta már tagváltásokon esett át, sok esetben azok, akik megházasodtak, kiléptek a bokkrétából, több esetben pedig a férfiak besorozása miatt is átalakult az egyes bokkréták összetétele. Így új–rég, öreg–működő, bizonyos közösségeknél pedig öreg–működő–fiatal bokkrétás oszlopokat

²⁷ 'Pálfi Csaba' szócikk.

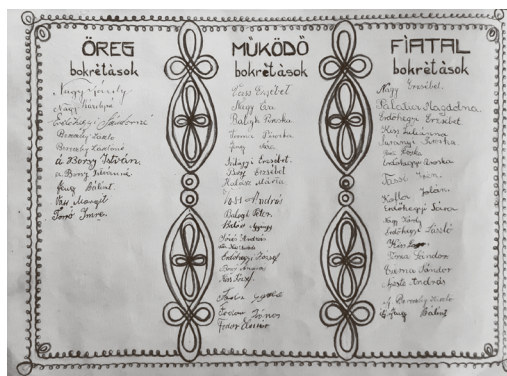
²⁸ OSZMI HGY34. Szerződés dr. Körtvélyes Géza, a Magyar Táncművészek Szövetségének főtájkára és Szilárd Antal, Paulini Béla sógora között 1969. július 9-én a Gyöngyösbokréta gyűjteményanyaga tárgyában.

²⁹ OSZMI HGY34. A 10 éves Gyöngyösbokréta albuma.

³⁰ Bocsárlapujtó, Boldog, Öcsény, Nagykálló, Szakmár, Vitnyéd, Atkár, Szatmárokörítő esetében hibás Pálfi listáján a megalakulás időpontja.

IV. FÉNYKÉPALBUMOK, FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYEK

hoztak létre, ahol a bokrétások neveit vagy a bokrétavezető, vagy egy szépen író bokrétás, néhány esetben pedig maguk a bokrétások írták be. Horváth Péter bokrétavezető a saját kezével „készítette el az oldalakat a gyöngyszem írásával együtt, az alapító tagoknál volt, akivel saját kezűleg íratta be a nevüket, ezzel is illusztrálva a falusi emberek kézírását”.³¹ A kötetben szereplő 27 település esetében tehát a helyi bokréta alakulásától az 1940-es évig teljes listát kapunk a résztvevők neveiről és létszámáról. Ezen adatok nemcsak a helytörténet számára jelentenek egyedülálló forrást, de a mozgalom működéséről, horderejéről is pillanatképet adnak. Az általában nyolc párból álló csoportok azonban tájegységtől vagy a bemutatott szokásoktól függően ettől több, kevesebb vagy más összetételű csoportokkal szerepeltek. Voltak csoportok, melyeknek csak férfitagjai voltak (pl. Perenye és Derecske, ahol verbunkos szokásokat őriztek), s a nevekből és aláírásokból az is kiolvasható sok esetben, hogy milyen kapcsolatban álltak a tagok: gyakran férj-feleség alkotott párt, néhány esetben maga a vezető is szerepelt házastársával a bokrétában, több esetben pedig testvérek vettek részt együtt, de az aláírások között több esetben arra is van példa, hogy a korábbi bokrétások leszármazottai is részt vettek később a bokrétában. A mikrotörténeti megközelítésnél ezen listák segítenek egy-egy település kapcsán a bokréta megítélését, a résztvevők kapcsolati hálóját, illetve a szereplők életkorát is megismerni, amelyre más forrásokból nem tudunk következtetni.

3. kép

Néhány esetben a névsort nem a megszokott módon írták le. Tápe esetében a bokréta tagjairól fényképeket ragasztottak be, amelyek alá írták a tagok a nevüket (4/4. kép). Ebből az esetből kitűnik, hogy itt a bokréta tagjairól készültek – jól beállított – képek egyesével. Felvetődik a kérdés, hogy az album alkalmából készítették-e a

³¹ Interjú és levélváltás Horváth Kamillussal, Horváth Péter vitnyédi bokrétavezető fiával 2023. április 11. A szerző birtokában.

tagokról a fényképeket, vagy ezt megelőzően, esetleg a bokrétavezető rendelkezett-e fényképezőgéppel, amivel külön-külön örökítette meg a tagokat, de látható, hogy a többi bokréta esetében inkább csak a csoportképek álltak rendelkezésre. Szintén egyedi eset a tagok külön-külön, nem csupán névvel való szerepeltetésére a derecskei eset, ahol habár aláírásokat is találunk, a következő oldalon egyesével is szerepelnek a bokrétásokról arcképek, ám mind a képek méretéből, mind azok körbevágásából és háttéréből jól kivehető, hogy ezek egy bokrétás csoportképből lettek kivágva, ám mégsem csoportként, hanem individuumként szerepelnek a bokrétások, akik közül néhányan monogramjukat is a kép alá írták (4/2. kép). Az aláírásos oldal és a képes oldal összevetése azonban az emlékkönyvben található adatok felhasználásának határait is rámutat, hiszen csak kilenc aláírást találunk, viszont összesen húsz bokrétás képe látható a következő oldalon. Az aláírások stílusából látható, hogy ezek a tagok saját aláírásai, így valószínűsíthető, hogy a többi tag nem volt ott a kötet készítésekor, s a többiek sem írták be nevüket a könyvbe, ahogy az több más csoport esetében megfigyelhető. Hasonló esetről tanúskodik a szatmárökrítői oldal is, ahol a névsor alján ezt a szöveget olvashatjuk:

„A többi bokrétások
bevonultak, hogy
Erdélyt vissza-
foglalják, azért
nincs itt a nevük.”

4. kép

IV. FÉNYKÉPALBUMOK, FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYEK

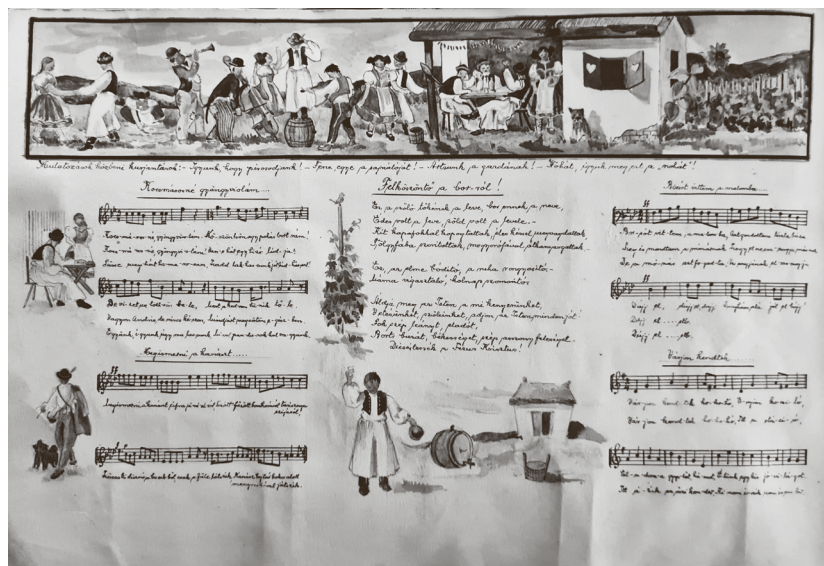
A következő oldalakon fényképek mutatják be a bokrétacsoportokat. Egy-egy bokrétáról igen sok fénykép került az albumba, amelyek egy része más forrásokban nem található meg. A budapesti fellépések alkalmából csoportképek készültek a bokrétákról, amelyek szintén megtalálhatók a beragasztott fotók között. A beállított, stilizált fotók (kúton, tornácon, templomba menet, tánc közben, búcsúban, öltöztetés közben) mellett találunk egyedi helyzetekben készített fényképeket a bokrétásokról (sörivás közben, biciklivel, körhintán, hajón), emellett előfordulnak a bokrétások külföldi útjain készült fotók is. A fényképek mellett a képeslapok mint vizuális források is bekerülnek az albumba a települések reprezentálására. Ezek általában a falvak nevezetességeit mutatják be, az albumban néha egyben (4/1. kép) mint képeslap fordulnak elő, néha pedig nevezetességenként szétvágván (4/2. kép). Kéménd esetében a képeslapon a viseletbe öltözött lányok is szerepelnek, így ezen esetben már e médián is ábrázolták a bokrétásokat. A később alakult bokrétákról logikusan kevesebb a fotó, az 1939-ben alakult Galgamácsa esetében még csak két újságkivágást tudtak beragasztani az albumba. Mind a fotók, mind az újságkivágások fekete-fehér fényképek. S habár a korszakban már létezett színes fényképezés,³² a bokrétások tulajdonában az album tanúsága szerint csak fekete-fehér fotók voltak. Az albumban található fekete-fehér fotók bár nagyon fontos források, mégis limittel rendelkeznek, hiszen apró részletek kiderítésére – mint például a viseletek kapcsán a rimóci piros csizma felújítása vagy az a gesztus, hogy az 1937. május 20-án Magyarországra látogató III. Viktor Emánuel olasz király és felesége tiszteletére rendezett bokrétás fogadáson az olasz királyi párnak kedveskedve a fellépő szadai bokrétás lányok megcserélték a pünkösdre felkötött vállkendők sorrendjét, s az olasz trikolorrt jelenítették meg³³ – nem alkalmasak az írott források nélkül.

Színes fényképek helyett azonban színes ábrázolásokkal díszítették az album oldalait, amelyek a helyi népművészeti motívumokat jelenítik meg. A vizuális megjelenítések közt természetesen a magyarságszimbólumok, mint a trikolor (3. kép),³⁴ de főként a lokális táncok, szokások, ünnepek szimbólumai, valamint címerek kerültek még a települések oldalaira. Galambok esetében a rajzolt motívumok közt a GBE – Galamboki Bokréta Egyesület – a központi logó mintájára helyi logót is készített, amelyre ezen kívül sehol nem találunk példát (4/1. kép).

³² Granasztói 2018.

³³ *Magyar Távirati Iroda* 1941. március 1.; Pap: 2003: 28; *Békés Megyei Közlöny* 1937. május 20. 1.

³⁴ Kapitány Á.–Kapitány G. 1999: 9.

5. kép

Az utolsó oldalakon a helyben őrzött szokásokat, dalok leírását és kottákat találunk. Ezek az oldalak is általában díszesek, a szokásleírásokat vizuálisan is reprezentálják a rajzok, festmények. (5. kép) Számos település esetében tudjuk, hogy kik készítették a rajzokat, mivel azokon aláírást is találunk: általában bokrétások, lányok, esetleg pingálóasszonyok, az aláírás nélküli oldalakról csak feltételezni lehet a rajz/festmény minőségéről, hogy kit kértek fel annak elkészítésére.

Az album fennmaradása annak köszönhető, hogy haláláig tulajdonosának, majd az ő sógorának tulajdonában állt, aki 1969-ben a Táncszövetségnek adta a már említett Paulini által összegyűjtött *A Magyar Bokréta története 1–10.* című sorozattal. Ma ez a Paulini-hagyaték az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet Táncarchívumában található.³⁵

Konklúzió: bokrétás parasztok vizuális önreprezentációja

Nem kérdés ezek után, hogy az album forrásértéke a mozgalom kutatói számára kimagasló, s ez főként a képi ábrázolásoknak köszönhető. A Gyöngyösbokrétáról és a bokrétás parasztokról szóló dokumentumokat összevetve kimondható, hogy – bár ők voltak a mozgalom főszereplői – a parasztoknak nem sok lehetőségük

³⁵ Köszönet a Táncarchívum munkatársainak a végtelen segítségért és a fényképek rendelkezésre bocsátásáért.

IV. FÉNYKÉPALBUMOK, FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYEK

volt hangjuk hallatására, a bemutatkozásra. A címlapok, az újságok természetesen tele voltak képeikkel, plakátokon, festményeken, karikatúrákon találkozhatott arcukkal mindenki, ám már a korszakban felmerült annak kérdése, hogy milyen hatással van életükre az, hogy a fényképek, filmek főszereplőivé váltak. Míg a népi írók s néhány értelmiségi negatívumként könyvelték el, hogy a bokrétás parasztok „primadonnákká” válnak a színpadra és fényképre kerülés miatt, maga Paulini támogatta, hogy ezeket a képi forrásokat megőrizték a csoportokról, hogy mint történeti forrás és emlék maradjon fent róluk. Az itt bemutatott album esetén is így történt, amely (nagyjából az akkor létező bokrétacsoportok felét kitevő) huszonhét csoport történetét mutatja be képi források segítségével. A tanulmány fő kérdésére válaszolva – hogy mennyiben tekinthető ez a bokrétások önreprezentációjának – figyelembe kell vennünk jónéhány felsorolt tényezőt és limitet. Maguk a bokrétások nem készíthettek általuk beállított fényképeket, csak bizonyos róluk készült fényképekkel rendelkeztek, nem ismerhették a róluk készült felvételek mindegyikét, s inkább mint csoport rendelkeztek közös fényképekkel. Ahogy az albumból látható, a fényképekkel való kapcsolatuk alapvető egysége a csoport, de néhány esetben a fényképeket úgy alakították, hogy egyénenként szerepeljenek rajtuk. A fekete-fehér képek mellett azonban számos más módon is teret kapott a vizuális reprezentáció: a viseletek díszítése, formavilága, ahogyan az általuk készített textileken és egyéb tárgyi megjelenéseken is feltűnik, az albumban is megjelennek ezek: a borító hímzése, de azok az apró rajzok, ábrázolások is, amelyek az oldalakon láthatók. Mind az album kötött formája, mind az a tény, hogy Volly István néprajzi szakember és helyi szinten a bokrétavezetők vezetésével készült az album, mind pedig a számos, az albummal kapcsolatosan megválaszolatlanul maradt kérdés megkérdőjelezi, hogy mennyire rekonstruálható ezáltal a parasztnak az önreprezentációja, mégis a képek, képeslapok, rajzok, újságcikkek felhasználási módjai, az aláírások elrendezése, a rajzok és festmények ábrázolásmódja, azok képi világa, a képek feliratozása következtetni enged arra, hogy milyen vizuális források álltak rendelkezésre önmagukról, s ezek által hogyan látták önmagukat a bokrétás parasztok.

Források

Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet HGY34. Paulini Béla hagyatéka
OSZMI HGY34. Szerződés dr. Körtvélyes Géza, a Magyar Táncművészeti
Szövetségének főtítkára és Szilárd Antal, Paulini Béla sógora között 1969.
július 9-én a Gyöngyösbokréta gyűjteményanyaga tárgyában.
OSZMI HGY34. A 10 éves Gyöngyösbokréta albuma.

OSZMI HGY34. A Magyar Bokréta Története 1–10.

Interjú és levélváltás Horváth Kamillussal, Horváth Péter vitnyédi bokrétavezető fiával 2023. április 11. A szerző birtokában.

Békés Megyei Közlöny, 1937.

Bokrétások Lapja, 1934–1936, 1938–1940.

Délmagyarország, 1940.

Függetlenség, 1940.

Hagyomány Szava, 1940, 1942–1943.

Magyar Jövő, 1940. augusztus 20. 3.

Magyar Távirati Iroda, 1941.

Pesti Napló, 1938.

Somogyi Néplap, 1980.

Somogyi Ujság, 1924, 1934, 1939.

Happ József 2017: Így láttuk Kodályt. In: Bónis Ferenc (szerk.) 2017: *Így láttuk Kodályt. Nyolcvannyolc emlékezés*. Budapest.

Karácsony Ágnes 2017: „Olyan ez, mint az aranymosás”. Beszélgetés Fogarasi Klára fotótörténésszel a tisztaszobák fényképeiről. *MúzeumCafé* 59–60 (11.) 3–4.

Karád honlapja. <https://www.karad.hu/index.php/telepulesunk/nevezetessegek/karadi-nepdalok> – utolsó letöltés: 2023. május 7.

Kocsis Katalin 2018: A falu, amely Gárdonyi és Kodály emlékét is őrzi. <https://papageno.hu/featured/2018/09/gardonyi-es-kodaly-emleket-orzi-a-regi-iskola/> 2018. szeptember 18. – utolsó letöltés: 2023. május 6.

Szabó Zoltán 1938: *Cifra nyomorúság: a Cserhát, Mátra, Bükk földje és népe*. Budapest.

Szapudi András 1996: *Messze Betlehemtől*. Siófok.

Hivatkozott irodalom

Andor Anna Klára 2020: “Gyöngyösbokréta” (1931–1948): A folk-cultural movement that influenced identity construction and heritage preservation during the interwar period. *Pro&Contra* (4.) 2. 5–28.

Csorba Judit Dorottya 2023: *Mikófalvi juhásztánc – a Néprajzi Múzeum legkorábbi mozgókép felvétele*. <https://etnofoto.neprajz.hu/index.php/2023/04/28/mikofalvi-juhasztanc-a-neprajzi-muzeum-legkorabbi-mozgokep-felvetele/> – utolsó letöltés: 2023. május 12.

IV. FÉNYKÉPALBUMOK, FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYEK

- Dóka Krisztina 2011: *A magyar táncfolklór átalakulása (1896–1945)*. (PhD-disszertáció.) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
- Dóka Krisztina 2022: A népi kultúra képének megszerkesztése Magyarországon az 1920-as években. In: *Múltidéző. A Magyarságkutató Intézet Kiadványai* (54). Budapest, 279–320.
- Dóka Krisztina – Molnár Péter (szerk.) 2011: *A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből*. Folkszemle http://folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta02/index.php#_fitnl – utolsó letöltés: 2018. május 23.
- Fejős Zoltán (szerk.) 2004: *Fotó és néprajzi muzeológia. Tabula könyvek* 6. Budapest.
- Fogarasi Klára 2004: Színes néprajzi fotók. Autokróm felvételek a Néprajzi Múzeum gyűjteményéből. In: Fejős Zoltán (szerk.): *Fotó és néprajzi muzeológia. Tanulmányok*. Budapest.
- Granasztói Péter 2018: Az első nyomtatásban megjelent színes néprajzi fényképek. <https://www.neprajz.hu/gyujtemenyek/a-honap-mutargya/az-elso-nyomtatásban-megjelent-színes-neprajzi-fényképek.html> 2018. május – utolsó letöltés: 2023. május 6.
- ’Happ József’ szócikk. In: Szeghalmy Gyula (szerk.) 1939: *Magyar városok és vármegyék monográfiája* 27. Budapest. 732.
- Herk Mihály 1985: *Karád története*. Karád.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor 1999: *Magyarság-szimbólumok*. Budapest.
- Móser Zoltán 2011: „Erre leltem földnek nyomát...” Kodály Zoltán életéről, műveiről – a hagyományról, a múltról és a történelemről. Győr.
- Pap János 2003: Édesapám igazi kövesdivé vált... Dr. Várallyay Gyula beszél édesapjáról és az orvosi hivatásról Pap Jánosnak. In: Pap János (szerk.): *A hagyomány szava... helytörténeti konferencia*. Mezőkövesd, 25–31.
- ’Pálfi Csaba’ szócikk. Székely György (főszerk.) 1994: *Magyar Színházművészeti Lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest. <https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz20/30.html> – utolsó letöltés: 2023. április 27.
- S. Balog Ilona 2009: *Történelem és fotográfia*. Budapest.
- Vikár László 1987: Karádi aratódalok. In: *Zenatudományi Dolgozatok* 1987. Budapest, 171–182.
- ’Volly István’ szócikk. *Magyar Színházművészeti Lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest. <https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz20/30.html> – utolsó letöltés: 2023. május 7.